

SUSRET DVAJU PRAVOPISA: TRANSKRIPCIJA POLJSKIH GLASOVA U HRVATSKOM JEZIKU

Ima više razloga zbog kojih bismo trebali u pravopisu materinjeg jezika pažljivije pristupiti transkripciji stranih riječi. Jasno je da današnje doba, kada smo svi svjedoci pojačanja mobilnosti i međunarodne razmjene svakojakih dobara, uključujući i ona intelektualna, bilježenje naziva iz drugih kultura i jezika još češće dolazi do izražaja nego što je to bilo do sada. Međunarodna je komunikacija učinila i to da se u svakodnevnu uporabu vratio izraz *lingua franca* koji je donedavno, činilo nam se, bio rezerviran za ulogu latinskog jezika u srednjem vijeku, a koji tako rado u današnje doba upotrebljavamo u odnosu na engleski. Iako ne možemo u potpunosti spriječiti širenje engleskoga moramo ipak utjecati na to da nam *lingua franca* današnjice ne zamijeni vlastiti jezik i ne oduzme mu sposobnost izražavanja sadržaja prije svega vlastite kulture ali također drugih kultura i jezika. Tome problemu moramo pristupiti sustavno i na način koji će biti prihvatljiv ne samo nama nego i onima iz čijeg jezika preuzeti naziv potječe. Stoga bi pozornost koju bismo trebali posvetiti prenošenju stranih naziva u naš jezik trebala biti velika. U članku će biti riječi o preuzimanju, odnosno transkribiranju stranih (poljskih) imena u hrvatski jezik.

Ima više problema s kojima se susrećemo na tome putu, od onih kako zapisati u hrvatskom jeziku glas koji se u drugom glasovnom sustavu pojavljuje, a koji naš jezik ne bilježi, kako zapisati glas, koji doduše postoji u našem jeziku, ali nema zasebnog grafema do onih, činilo bi se banalnih, kako upozoriti na ispravno čitanje stranih imena, a da ostanu prepoznatljiva za njihove nositelje?

S većinom tih problema bore se prevodioci u svojoj svakodnevnoj praksi, spikeri kojima je pripao zadatak čitanja tekstova koji vrve od stranih naziva, lektori čiji se rad sastoji od ispravljanja uradaka nerijetko bogatih stranim imenima. Teoretičari – translatozi pokušavaju sastaviti pravila koja bi poslužila svima i olakšala prevodilački rad.

U ovome ću članku, potaknuta radom na poljskom dijelu hrvatskog pravopisa¹, obratiti pozornost samo na ona pitanja koja se odnose na transkribiranje poljskih naziva na hrvatski jezik, odnosno govoriti ću o zapisivanju poljskih vlastitih imena u hrvatskome jeziku.

Dok transliteracija pokušava prenijeti **slova** iz drugog jezika, dakle nalazi ekvivalent u abecedi kojom se služi vlastiti jezik za slova druge, odnosno drugačije abecede, transkripcija je proces u kojemu je vrijednost iz fonetske razine izražena na grafičkoj razini: dakle nalazimo grafički ekvivalent (grafeme) za **glasove** (zvukove) danog (u našem slučaju stranog) jezika, zapisujemo strane glasove pomoću slova iz vlastitog jezika. Vrijedi još jednom naglasiti da transkripcija služi prijenosu iz jedne razine u drugu (iz fonetske u grafičku), stoga je možemo primijeniti kako u okvirima jednoga jezika, tako i u prijenosu s jednoga jezika u drugi. Transkripcija u vlastitom jeziku služi kao pomoć u poučavanju pravilnog izgovora²,

¹ Riječ je o pravopisu Matice hrvatske (2007) za koji je autorica ovog članka pripremila poljski dio.

² Usp. primjenu npr. u defektologiji i sl.

dok prijenos iz stranog jezika u fonetskom obliku služi pravilnom čitanju stranih riječi. Fonetski oblik stranih riječi je u nekim jezicima prihvaćen pravopisnim pravilima (npr. u srpskome jeziku) što u hrvatskome nije slučaj, te je transkripcija u hrvatskom jeziku samo pomoćno sredstvo i služi jedino lakšem čitanju stranih imena, dok njihov fonetski zapis nije prihvaćen u pravopisu.

Prije nego što krenemo u detaljnu analizu toga problema moramo precizirati funkciju transkripcije (i transliteracije) u pravopisu vlastitog jezika te se upitati u kojem ćemo se trenutku poslužiti transkripcijom i ima li uopće smisla o njoj govoriti prilikom hrvatskog pravopisa? U ovom ćemo radu pokušati odgovoriti i na to pitanje.

Olakšavajuća činjenica za provedbu zacrtanog zadatka jest što poljski i hrvatski jezik spadaju u istu jezičnu grupu slavenskih jezika, što daje nadu za postojanje niza sličnosti. Nadalje, oba jezika pripadaju zapadnom kulturnom krugu što pak rezultira ne samo latiničnom osnovom njihovih abeceda nego i nizom kulturoloških podudarnosti koje su čitke i poznate na tom kulturnom području. Stoga se potreba za transkripcijom koja bi trebala olakšati čitanje ograničava prije svega na vlastita imena i eventualne egzotizme, kojih s obzirom na bliskost kultura nema mnogo³. Ipak, bez obzira na to što se srodstvo glasovnog sustava poljskog i hrvatskog jezika pa i njihove abecede razlikuju, u zapisu vlastitih imena bit će određenih poteškoća. Upravo razlika u samoj abecedi (iako se i hrvatska i poljska abeceda zasnivaju na latinskoj abecedi) upozoravaju nas da u zapisu stranih (poljskih) imena u nekim slučajevima rabimo i transliteraciju. I tako budući da je glasovna realizacija dvaju grafema u oba jezika ista, prešutno je prihvaćena u hrvatskome pravopisu transliteracija poljskoga grafema *ż* kao *ž*. Načelno se, ipak, hrvatski pravopis u zapisu stranih riječi (imena) služi principom vjernosti originalnom zapisu.

Moramo biti svjesni dodatne poteškoće koju donosi činjenica da transkripcija koju primjenjujemo u pravopisnom rječniku ne bi smjela biti jednaka transkripciji kojom se služe lingvisti, jer je namjena fonetskog zapisa u oba slučaja drugačija. Dok transkripcija koja služi fonetičarima ili lingvistima uopće, treba biti osnova lingvističke analize i stoga mora obuhvatiti sve aspekte izgovora, transkripcija kojom se obično služimo u popularnim izdanjima tako je pojednostavljena da bi mogla služiti svojoj svrsi, a to je da pomogne čitati strana imena na način koji je, s obzirom na specifičnosti vlastitog jezika, najbliži originalnom izgovoru⁴. I dok fonetska transkripcija namijenjena lingvistima, želeći prenijeti fonetske nijanse koje imaju svoj trag u spektrografskom zapisu, uvodi niz dodatnih znakova bilježeći sve suptilnosti, transkripcija namijenjena «običnom» govorniku služi se samo znakovima koje poznaje „domaća“ abeceda. Pogledajmo kakve poteškoće pričinjavaju poljska imena u prijenosu na hrvatski jezik.

Poljski je jezik, što s ponosom naglašavaju Poljaci, kodificiran već između 15. i 16. stoljeća, a njegova je stabilnost tolika, da suvremenim Poljacima ne predstavlja veliku poteškoću čitanje djela oca poljske književnosti Jana Kochanowskog koji je stvarao u 16. stoljeću.

³ Zanimljiv članak o egzotizmima, odnosno kulturemima usporedi Alicja Nagórko (2004)

⁴ U znanstvenim krugovima je opće priznata međunarodna transkripcija **IPA** (*International Phonetic Alphabet*).

Poljska abeceda, kao i hrvatska, bazira se na latiničnome pismu. Njezin se oblik kalio u konfrontaciji s potrebama slavenskog jezika koji je u usporedbi s latinskim bio bogatiji za niz glasova. Strani srednjovjekovni kroničari zapisivali su poljska imena na njima najbliži način, posežući za njima poznatim suglasnicima. Tako je u Kronici Galla Anonima, dokumentu koji potvrđuje funkcioniranje već stabilne poljske države u 12. stoljeću, ime prvog poljskog vladara zapisano u obliku *Mesco*. Rekonstrukcija toga imena dovela je do oblika Mieszko, što istovremeno ukazuje na poteškoće zapisa mekoće, koja je jednostavno izostavljena, te na nemogućnost zapisa glasa [š]. Upravo je zapis glasova poput [š], [ž], [č] ali i mekih [ć], [ś], [ź], [ż] predstavljao u latinskom zapisu najveći problem i svaki su put, ovisno o invenciji zapisničara, bili na drugi način bilježeni. Ta je neujednačenost vodila katkada do nesporazuma. Tako je na primjer zapis *dal* mogao biti zapisom riječi *dal* ‘daljina’, *dal* ‘dao je – 3. lice jednine’, *dzial* ‘radio je – 3. lice jednine’, jer latinska abeceda nije pružala mogućnost zapisivanja niti mekoće *d*, niti glasa *l* pa neki nazivi iz prvih godina postojanja poljske države dandanas nisu razjašnjeni. Stoga nije čudna želja za ujednačenjem zapisa glasova kojih nije bilo u latinskom fonetskom sustavu i čijih pisanih ekvivalenta naravno nije bilo ni u latinskoj abecedi.

Potreba bilježenja glasovnog bogatstva pritajenog u poljskim (slavenskim) imenima (na početku u stranim, prije svega latinskim tekstovima) a kasnije i u drugim riječima pomoću latinske abecede potakla je niz rješenja. Neka su od njih bila prihvaćena, druga, kao npr. prijedlog Parkoszovica, poljskog isusovca, tvorca prvog traktata o poljskome pravopisu, koji je predložio da se tvrdi glasovi pišu kockasto ‘*jer su tvrdi*’ a mekani blago zaobljeno ‘*jer su mekani*’, nikada nisu zaživjela. Problem mekoće nije bio jedini problem koji se pojavio već u prvim zapisima poljskih imena i naziva. Iskusniji po pitanju zapisa slavenskih glasova Česi, poslušali su savjet Jana Husa i uveli dijakritičke znakove za označavanje u latinskom nepostojećeg niza š, č, ž, ć. Poljaci su to iskustvo iskoristili samo djelomično služeći se znakovima za označavanje mekoće niza s, z, c – pišući njihove meke adekvate kao ś, ź, ć kao i ń. U ostalim slučajevima su posegli za dvoznacima označavajući š kao sz, č kao cz, dž kao dż, đ kao dź.

Vratimo se ipak hrvatskome pravopisu i poteškoćama u zapisu poljskih imena u hrvatskome jeziku. Želeći sustavno opisati poteškoće koje postoje u transkripciji poljskih imena na hrvatski jezik moramo odgovoriti na pitanja koje su razlike između ta dva jezika na grafičkoj ali i na glasovnoj razini. Te se dvije razine isprepliću pa ćemo o njima govoriti zajedno.

Počnimo od konstatacije da u abecedi hrvatskoga jezika ne postoje grafemi poljske abecede poput: *q, ę, ł, ń, ś, ó, w, ź, ż, y*. Iza tih se grafema često krije glasovna realizacija koja se u potpunosti podudara s hrvatskom, ali koja se u zapisu razlikuje. To se odnosi na *ń* koje izgovaramo kao hrvatsko *nj*; *ó* koje izgovaramo kao hrvatsko *u* (usput rečeno, taj se glas u poljskome jeziku može zapisati i pomoću grafema *u*); *w* koje izgovaramo kao hrvatsko *v*⁵; *ź* koje izgovaramo kao hrvatsko *ž*. Zahvaljujući toj ekvivalenciji poljske riječi *koń, żaba*,

⁵ Bez obzira na to što u fonetskom opisu glasa [v] u poljskome i hrvatskome jeziku postoji razlika, u svakodnevnom izgovoru u oba jezika ta se razlika ne čuje, te stoga možemo slobodno i izgovor *w* pridružiti onima koji u hrvatskome imaju potpuni ekvivalent.

woda ne samo da ćemo bez poteškoća pročitati kao *konj*, *žaba*, *voda* nego ćemo i shvatiti o čemu se radi, dok ćemo ime poznatog poljskog redatelja *Wajde* bez greške pročitati kako ga čitaju i Poljaci – [vajda]. Zbog uplitanja povijesti malo je teže s grafemom *ó*. Naime, taj je zapis u poljskome jeziku prouzrokovan bilježenjem porijekla tog glasa i povijesnih jezičnih promjena. Zapis *ó* pojavljuje se na mjestima na kojima je povijesno bilo *o*. Znajući tu činjenicu lakše ćemo zapaziti podudarnost među poljskim riječima *góra*, *dwór*, *bór* s *ó* i hrvatskima s *o* – *gora*, *dvor*, *bor*⁶. I time završava niz koji nam olakšava transkripciju. Preostaju problemi s transkripcijom nazalnih samoglasnika *ą*, *ę*, te s *ł* kojega nema u hrvatskome jeziku (barem u zapisu), s mekim *ś* i *ź*, te s *y*.

U odnosu na hrvatski jezik tri su pojave tipične za izgovor u poljskome jeziku koje valja posebno komentirati: to su **mekoća**, **zvučnost i nazalnost**. Kao dokaz distinktivnosti mekoće u poljskome jeziku obično služe primjeri koje razlikuje upravo to svojstvo. I tako *piasek* [p'asek] znači 'pijesak' dok *pasek* [pasek] znači 'reman?'; *bić* [b'ić] znači 'tući' dok *być* [być] *znaczy* 'biti', a *bicz* [bić] 'bič?'; *miły* [m'iy] znači 'mio' dok *myły* [myy] – prale su'. Takvih primjera, doduše, nema mnogo ali su dovoljni da bismo svojstvo mekoće smatrali distinktivnim svojstvom u poljskome jeziku. Mekoća se u poljskome jeziku zapisuje na dva načina: jedan pomoću kose crtice iznad mekog suglasnika (tu mogućnost imaju suglasnici s, z, c, n, dz): *ś*, *ć*, *ź*, *ń*, *dź*; takva oznaka mekoće pojavljuje se ispred suglasnika: usp. *ćma*, *śmiały*, *śmigło*, *wieźźma*, *wieźźmy*, *końmi*; drugi pomoću samoglasnika *i* koji može označavati ili samo mekoću kao npr. u riječima: *biały* [b'ay], *wieś* [v'eś], *pionek* [p'onek] ili može označavati mekoću, istovremeno igrajući ulogu samoglasnika kao u riječima: *zima* [zima], *cichy* [čihy] – 'tihi' ili *dziki* [z'iki] 'divlji'. Takvu mogućnost bilježenja mekoće ima gotovo svaki poljski suglasnik⁷: [b'] – *biały*, [w'] – *wieś*, *witraż*, [l'] – *listopad*, [f'] – *figa*, [m'] – *milość*, [p'] – *piłka*, *pionek*, [h'] – *chichot*, [k'] – *kiść*, [g'] – *gitara*. Važnost mekoće u poljskome jeziku dodatno potvrđuje postojanje pozicijskog fonema *y* koji se pojavljuje jedino iza tvrdih suglasnika (usp. *bić* : *być*, *pisk* : *pysk*; *wyć* : *wić*). Transkribiranje poljskih mekih suglasnika dolazi do izražaja kada se oni u poljskome jeziku označavaju zasebnim znakom, dakle onda kada se mekoća odnosi na niz s, z, c⁸, jer njihov zapis pomoću hrvatskog zapisa ne daje sliku poljskog izgovora. Da bismo izbjegli «hrvatsko» čitanje riječi *cicho* ('tiho') suglasno poljskom izgovoru moramo tu riječ transkribirati kao [ćiho]. U ovome slučaju, budući da hrvatski jezik ima znak za *ć* i u glasovnom sustavu taj glas postoji, problema s čitanjem nema. Problem se pojavljuje u slučaju mekoće *s*, *z* ispred *i*, gdje je takva pozicija u hrvatskome jeziku moguća, ali se ipak različito izgovara (usp. *zima* – [zima]). Transkripcija u tome slučaju signalizira različitost izgovora hrvatskog *zi* te poljskog *zi*). Budući da u hrvatskome jeziku nema znaka za odgovarajući mekani *s*, *z* – preostaje nam njihovo transkribiranje pomoću [ži], [ši] (meko š, ž!) kako je to do sada učinjeno s dodatnim upozorenjem na „smekšan“ izgovor, ili pak prema dogovoru pomoću

⁶ Radi se o promjeni boje samoglasnika *o* koji je poput drugih samoglasnika (*pochylonych*) bio označavan kosom crticom. S vremenom se izgovor približio izgovoru *u*, međutim zapis je ostao isti.

⁷ Meko t' prešlo je u ci (odnosno ci) i pojavljuje se sporadično samo u riječima stranog podrijetla tipa *festival* (s tendencijom otvrdnjenja); meko d' prešlo je u dź dok je meki izgovor očuvan jedino u riječima stranog podrijetla tipa *diament*, *diadem* ...

⁸ Iz ovog smo niza izostavili *ń* jer taj grafem (i glas koji mu pripada) uspješno prenosimo na hrvatski pomoću *nj*.

[zi] i [si]⁹. Ni jedan ni drugi izgovor ne odgovaraju stvarnosti, stoga je posve svejedno kako se dogovorimo. Dobro je ipak znati da slično hrvatskome tročlanom nizu *c, č, ć*, u poljskome jeziku tročlani su i nizovi *s, ś, ś, z, ź, ź* te *dz, dź, dź*. Jedino je prvi od spomenutih nizova u potpunosti jednako realiziran i u poljskome i u hrvatskome jeziku, dok se ostali nizovi realiziraju samo u dva elementa i to *s, ś; z, ź*. Preostali niz realizira dva zadnja – znači *dź* i *đ* dok je realizacija prvog elementa samo kontekstualna – vezana uz određenu poziciju – *dz* možemo smatrati zvučnim ekvivalentom *c* koji se pojavljuje npr. u čvoru na granici riječi – otac bi ga – [otazbiga], ili tvrdim parnjakom *đ*. Manjkavosti spomenutih nizova istovremeno opravdava nepotpunu adekvatnost ponuđene transkripcije. Stvar dodatno komplicira i pokušaj mekanog izgovora, što rezultira asinkronim izgovorom koji otkriva stranca. To je prije svega vidljivo kod poljskih prezimena koja završavaju na *-kiewicz* poput *Sienkiewicz, Mickiewicz*, koje se obično u hrvatskom izgovara kao [šjenkijević], [mickijević]. Prijedlog transkripcije –k’ević nije prihvaćen te je ostao dosadašnji zapis [kj] – što rezultira čitanjem [kij], iako je čitanje sinkrone mekoće u ovom slučaju u potpunosti moguće.

Osim mekoće, svojstvo poljskog izgovora koje može donijeti niz problema s transkripcijom je **zvučnost**.

U Silićevom (Silić-Anić, 2004.) pravopisu¹⁰ navedena su slova poljske abecede koja ne podliježu transkripciji, što znači da nema potrebe njihovog transkribiranja, odnosno glasovi označeni tim slovima u oba se jezika smatraju istovjetnima. To su sljedeća slova: **a, b, c, ć, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, z**.

Napomena koju ipak vrijedi dodati kao komentar tome nizu odnosi se na bezuvjetan gubitak zvučnosti svih zvučnih glasova koji dolaze na kraju riječi. Iako zvučni izgovor (ispred zvučnog suglasnika ili ispred samoglasnika kojim započinje naredna riječ) samo djelomično može omesti komunikaciju, u Poljskoj se on smatra regionalizmom. Prema tome, gotovo bi se svi zvučni suglasnici u tome nizu trebali transkribirati na dva načina, kao zvučni ili kao bezzvučni, ovisno o poziciji. Dakle *jesz* (‘jedeš’) i *jeż* (‘jež’) – čitamo jednako kao [ješ] (u hrvatskome se izgovor tih dviju riječi razlikuje – [ješ] i [jež]). Ima i obrnutih situacija gdje dolazi do ozvučenja bezzvučnih suglasnika (*liczba* – [lidžba] ‘broj’, *także* – [tagže] ‘također’, *prośba* – [prožba] ‘molba’).

Dakle, transkripcija zvučnih i bezzvučnih suglasnika ovisi o poziciji i skoro uvijek može imati dvije realizacije: zvučnu odnosno bezzvučnu, što bi, bez obzira na opasno širenje niza suglasnika trebalo navesti u pravilima transkripcije. Na taj bi se način, uzevši u obzir mekoću i zvučnost, niz koji ne podliježe transkripciji smanjio samo na: **a, e, j, o**, dok su ostali suglasnici prema prijedlogu obaju pravopisa zapravo transliterirani uz zanemarivanje činjenice da se mogu na više načina transkribirati, ovisno o susjedstvu, dakle na neki način ignorira se njihov izgovor¹¹. U poljskom se jeziku **b** može pojaviti u kontekstu koji dopušta njegov fonetski zapis kao hrvatskog **b** – kao u riječi *baba*, ali i kao bezzvučno **p** u riječi *grób*

⁹ Takav zapis nameće „hrvatski“ izgovor *si, zi*.

¹⁰ I uslijed toga, ne bez svojevrsnog otpora, i u Matičinom rječniku. Opravdanje tog poteza s jedne strane je želja za pojednostavljenjem i ujednačenjem pravila transkripcije u odnosu na različite jezike, s druge pak praktičnost koja ne dopušta širenje u hrvatskom pravopisu teksta, koji se ipak odnosi na druge jezike.

¹¹ Odlučila je praktičnost i zasigurno činjenica da u većini zvučnost i mekoća ne ometaju sporazumijevanje dobronamjernih sugovornika, kojima u prilog ide i zapis riječi.

– [grup] ‘grob’ ili kao meko **b’** u riječi **bicz** – [b’ič]; **c** može biti realizirano kao **c** u riječi *car*, ispred **i** kao **ć** u riječi *cicho* – [ćiho], ili pak **č** ako iza njega slijedi **z** kao u riječi *czapka* [čapka], dok se **cz** u susjedstvu sa zvučnim izgovara kao **dž** – itd. Glas označen grafemom **f** koji nema u biti zvučnog parnjaka, jer se pojavio kasnije kada je poljski glasovni sustav već bio formiran, s vremenom je preuzeo ulogu bezzvučnog parnjaka **w**. Suglasnici **r** i **t** iza kojih stoji **i** su stranog porijekla te je njihov izgovor lagano palataliziran što također moramo u transkripciji označiti usp. *ring* [r’iŋg], *festiwal* [fest’ival].

Posebnu pažnju zaslužuju i dvoznaci jer treba naglasiti da se **r**, **s**, **c** iza kojega se pojavljuje **z** izgovaraju – dakle i transkribiraju – kao **ž** (odnosno **š**), **ś** (odnosno **ž**) te **ć** (odnosno **dž**), dakle ime *Jerzy* čitamo kao [ježi], a prezime *Rzeczkowski* pročitat ćemo kao [žečkofsk’i] ili, bez straha od gubitka statusa standardnog izgovora, u brzom govoru čak [žečkoski]. Dakle, glas koji proizvodimo čitajući slova **rz** i **ż** je potpuno jednak, te bi stoga i njihova transkripcija trebala biti jednaka (ovisno o susjedstvu zvučna ili bezzvučna).

Dvoznacima pripada i **ch** – čiji se izgovor u suvremenom poljskom jeziku, kod većine govornika ne razlikuju od izgovora **h**¹². Stoga se zapis riječi *halas* i *chata* u transkribiranom, **pojednostavljenom** obliku ni po čemu neće razlikovati¹³.

Samoglasnik **u** koji se pojavljuje iza **a** – čita se kao **u** u riječi *auto* [aʊto] pri čemu taj izgovor pripada u drugim riječima i grafemu **ł** usp. *łata* [ʌata] ‘zakrpa’, *łysy* [ʌysy] ‘ćelav’.

Dodatno pojašnjenje traži samoglasnik **i**, jer budući da vrši funkciju »omekšivača«, transkribira se pomoću mekoće prethodnog suglasnika dok transkripciju ne traži njegova druga funkcija – samoglasnika. Dodatno u nekim pozicijama **i** traži izgovor j [j] – npr. *Dania* [dańja] ‘Danska’ ili *brzoskwinia* [bżoskfńja] ‘breskva’, *Maria* [mar’ja]. Drugim riječima, transkribirajući poljsko **i** na hrvatski možemo ga zapisati samo kao mekoću prethodnog suglasnika – *miasto* [m’asto], kao mekoću suglasnika i samoglasnik **i** – *pismo* [p’ismo], te kao mekoću suglasnika i **j** – *wianek* [v’janek].

Sonanti poput **l**, **m**, iako nemaju svoj bezzvučni parnjak imaju mogućnost mekanog izgovora za koji nemaju u poljskome zasebnog znaka. Njihova se mekoća bilježi pomoću **i**. Dakle, *lipa* [l’ipa], *miś* [m’iś] ‘medo’, za razliku od tvrdih *lampa* [lampa] *mysz* [myś] ‘miś’.

Posebni komentar zahtijeva izgovaranje nazala čiji se izgovor, ovisno o poziciji mijenja.

Budući da transkripcija služi pravilnom čitanju odnosno artikuliranju originalnih tekstova, prije svega vlastitih imena, te pravilnoj tvorbi derivata, pitanje originalnog izgovora i znanje o njemu nije bez značenja.

Poljski se pravopis zasniva na morfonološko-povijesnom principu, što znači da uz uvažavanje morfonoloških pravila nemalu ulogu imaju tradicija i povijest. Specifičnost poljske abecede između ostalog leži i u tomu da se neki od glasova, ovisno o povijesnom tijeku zapisuju na dva različita načina. Tako je s već spomenutim samoglasnikom **u** – koji se ovisno o podrijetlu može zapisati kao **u** ili kao **ó**. U standardnom poljskom jeziku u izgovoru nema nikakve razlike. Samoglasnik označen u poljskoj abecedi kao **ó** povijesno potječe od **o**, a zbog specifičnog izgovora (takozvano *pochyłe o*), bilo je posebno označavano u pismu. S vremenom se njegov izgovor u potpunosti izjednačio s izgovorom **u**. Trag povijesti nastan-

¹² Zvučni izgovor **h** danas se smatra regionalizmom.

¹³ U službenoj (slavenskoj) transkripciji oba se grafema prenose kao χ , dok se zvučnost uzrokovana susjedstvom bilježi pomoću γ usp. *klehda* [kleɣda] (usp. Ostaszewska 1997).

ka različitog zapisa toga zvuka nalazimo u deklinaciji i u usporedbi s drugim slavenskim jezicima u kojima je ono ostalo u obliku **o** (góra – hrv. gora, bór, bor itd.). Budući da je taj **povijesni trag** čitak u hrvatskome jeziku u nekim tvorbenim kategorijama, tradicionalno se on i transkribira kao **o**, iako se to ne opravdava izgovorom (izgovor imena najpoznatijeg poljskog grada Krakova u nominativu glasi Kraków [krakuf]), nego u povijesnoj analogiji između posesivnog hrvatskog sufiksa **-ov** koji prepoznajemo u poljskom **-ów**¹⁴. U Poljskoj ima mnogo gradova čija imena potječu upravo od imena njihovih osnivača. Kraków je grad Kraka – Krakov grad – kao Markov, Josipov i sl. Stoga smo skloni sve nazive slične nazivu Kraków (Chorzów, Piastów, Gorzów, Rzeszów i sl.) pisati kao Krakov, Hožov, P’astov, Gožov, Žešov, zanemarujući njihov poljski izgovor ([krakuf], [hožuf] itd.). Povijesna bliskost naših dvaju jezika daje ovim nazivima prepoznatljivost i stoga smo skloni popustiti, iako smo u ovom slučaju svjesni nedosljednosti. Ipak, nećemo se složiti da to načelo primijenimo prema svim nazivima, jer ova povijesna čitkost nije svugdje jednaka, a neupućeni govornik najradije primjenjuje načela koja su bezuvjetna, uostalom, teško je očekivati lingvističko znanje od običnog govornika. Važno je podsjetiti da bi nam transkripcija trebala služiti kao osnova za pravilno čitanje stranih naziva, da ne bi dolazilo do nesporazuma ili čak nečitljivosti stranih imena¹⁵. Osim toga jezična svijest i znanje korisnika jezika nije jednako znanju jezičara, stoga je teško očekivati od televizijskog spikera da na brzinu analizira porijeklo imena koje upravo mora pročitati.

Zaseban problem predstavlja zapis onih glasova koji *službeno* u hrvatskome ne postoje, što znači da nemaju zaseban grafem za njihov zapis, a osim toga teško je objasniti njihovu artikulaciju. To se odnosi na poljsko **l** i **y**. U transkripciji tih glasova obično se potpomažemo najbližim zvukovima to znači **l** i **i**, pokušavajući ih dodatno obrazložiti kao svojevrsnu inačicu. Povijesno **l**, čiji izgovor je jednak u hrvatskom izgovoru **u** u riječi *auto*, često se pojavljuje u situacijama u kojima se u hrvatskome pojavljuje **l** – npr. *loviti, luk, lug*, łowić, łuk, *łęg¹⁶.... Stoga se i u ostalim situacijama taj zvuk prenosi u obliku **l**. Samoglasnik **y** koji je u hrvatskome povijesno izjednačen s **i** – transkribira se kao **i** pri čemu ovdje nema potrebe za dodatnim objašnjavanjem tvrdoće prethodnog suglasnika, budući da u hrvatskome jeziku **i** ne smekšava prethodni suglasnik.

Možda ne bi bilo na odmet, upravo da se naglasi svrha transkripcije u pravopisnom rječniku hrvatskoga jezika, transkripciju (kako je to uobičajeno) staviti u uglate zagrade i pisati malim slovom. Tada vjerojatno nitko ne bi pogriješio i preuzeo iz pravopisa transkribirani oblik kao onaj koji treba stajati u njegovom školskom ili novinarskom uratku.

¹⁴ Zanimljivo da je upravo Krakov razlogom u hrvatskom jeziku rijetke hiperkorektnosti. Naime znajući da u nominativu u originalu Krakov ima ó, da bi pokazali svoje znanje neki ga dekliniraju s ó – npr. *Krakówa što bi u izgovoru trebalo biti Krakufa, što je ne samo dokaz neznanja nego vodi i neraspoznavanju imena toga svima poznatog grada.

¹⁵ Riznica primjera nečitkosti stranih imena su sportski prijenosi gdje se obično strana imena čitaju u skladu s fonetikom jezika koji poznaje spiker – tako se može dogoditi da će se poljsko sz – pročitati na mađarski način kao s – rz kao češko rž, a potpuna zagonetka je bilo prezime poljskog skijaša Jerzyja Żile (Jerzy Żyła [žila]) čije je prezime bilo pročitano na njemački način (vjerojatno zbog izostanka dijakritičkih znakova) kao Cila, što stvarno nije za prepoznati (prijenos iz Innsbrucka 4. 01. 2009. na HRT 2!).

¹⁶ Zastarjelo *livada*

Možemo diskutirati na temu treba li strana imena pisati u originalu i kako ih izgovarati. Radi se naravno samo o vlastitim imenima i eventualno o egzotizmima, jer u slučaju «običnih» riječi te riječi jednostavno prevodimo.

Ono što nam u ime jezičnog liberalizma predlažu pravopisni rječnici može se sažeti u sljedećim točkama:

Strana imena zapisujemo u originalu. Odstupanje od ovoga pravila je dozvoljeno samo kada je riječ o povijesnim nazivima koji se u hrvatskoj tradiciji pamte u drugačijem obliku (poput Krakov, Lođ)

U pravopisima navedena transkripcija stranih imena služi **isključivo** njihovom pravilnom izgovaranju.

Slova koja služe transkripciji odgovaraju originalnom izgovoru ili kada nema odgovarajućih grafema za njihovo zapisivanje grafemom najbližeg izgovora.

Pravopisni rječnici kojima je cilj ne samo pravopis nego i pravoglas trebali bi ukratko dati instrukciju čitanja stranih imena, odnosno stranog zapisa kao dokaz dobronamjernosti uspješnog kontakta (Grice).

U doba pojačane komunikacije i mobilnosti verifikacija pravilnog zapisa imena ili pak pravilnog čitanja nije problem i svjedoči o jezičnoj kulturi ili o njezinom nedostatku.

Iako su neka od poljskih imena zapisana u zapisu koji se razlikuje od originala ne bi bilo na odmet da se kao mogućnost pojavi također varijanta originalnog zapisa (Warszawa, Kraków, Łódź)

Svakako treba naglasiti pravo svakog jezika na očuvanje originalnog zapisa te neprevođenja vlastitih imena. Pravo koje tražimo od drugih moramo i sami pružiti. Kao argument neka mi posluži samo anegdoticno prevedeno ime Dubrovnika na Dąbrownik, zapis Šibenika kao Szybenika i Zagreba prihvaćenog u poljskoj tradiciji kao Zagrzeb.

Za većinu ovdje izrečenog nije bilo mjesta u Hrvatskome pravopisu, stoga je ovaj članak svojevrsno proširenje i opravdanje skromnosti pojašnjenja sadržanih na stranicama pravopisa.